

Редька І. А.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри германської філології

Київського університету імені Бориса Грінченка

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБРАЗНОГО ПРОСТОРУ В ЕМОТИВНОМУ МОДЕЛЮВАННІ ЕЛЕГІЇ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ)

Анотація. Статтю присвячено розгляду особливостей формування категорії емотивності в англійських елегійних текстах. З'ясовано, що емотивність елегії формується завдяки творчим модифікаціям її образного простору автором. Виявлено, що образному простору елегії властиво згоргатися. Це досягається шляхом застосування автором технік розсіювання, наближення й віддалення образних деталей у процесі модифікації образного простору у вірші.

Ключові слова: елегія, емотивність, образний простір тексту.

Постановка проблеми. Елегія є одним із найдавніших жанрів поетичної творчості. Піки його популярності співвідносяться з найтрагічнішими моментами в історії людства, нації або певної спільноти. У творчому вимірі життя окремого автора елегія стає в нагоді, коли потрібно передати ідеальному читачеві внутрішні переживання журби, що виникають тоді, коли особисте життя творця опиняється на перетині з проблемою *втрати*.

За час свого існування елегія зазнала чимало формальних модифікацій, укорінивши свої основні жанрові ознаки та притривавши низку нетипових для елегійного прототипу рис. Зміни формально-змістових характеристик елегії вже досліджувалися у філологічній царині (Магомедова Д.). Проте наразі відкритим залишається питання співвіднесення конфігурації жанроспецифічного образного простору елегії і її емотивності – категорії, яка охоплює емоційні структури, що їх відтворює й передає реципієнтові автор вірша. Це в подальшому може сприяти дослідженню проблематики емпатії (розуміння людиною емоцій іншої особи шляхом співпереживання їй, «проникнення» до її внутрішнього світу) в галузі емпіричних досліджень художніх текстів.

Метою статті є виявлення особливостей моделювання елегійної тональності в ракурсі перебудови автором образного простору (або за наявності – просторів) у межах вірша. **Об'єкт дослідження** – вербальні одиниці, що маркують трансформації образного простору елегії, **предмет** – емотивна модель елегії. Дослідження проводиться на матеріалі сучасних елегійних текстів, подієвість яких пов'язана з певною територією (континентом, країною, містом, рідною оселею тощо), що унаочнює межі образного простору та дозволяє простежити його текстові трансформації, які моделюють емотивність віршів досліджуваного жанру.

Розвідка уможливується розробленою методикою аналізу емотивів (Шаховський В. [1]), сформульованою тезою про те, що відтворення емоцій як дифузних переживань автора в поетичному тексті можливе шляхом створення відповідних їм моделей (У. Еко [2, с. 67]), а також висновками попередніх досліджень моделей емотивності поетичних текстів (напр. [3]).

Виклад основного матеріалу. *Елегію* розглядають як вірш філософського змісту, центральною подією якого є рефлексування ліричного героя над утратою цінного об'єкта в просторі його життя. Наразі суть елегії розглядається у: 1) розгортанні в тексті одного або декількох мотивів: інтимність, плинність земного життя, нещасливе кохання, самотність, розчарування [4, с. 231–232]; 2) сконцентрованій на переживанні ліричного героя незворотності руху часу для окремої людини [5, с. 118]; 3) витісненні ліричного героя за межі ідилічного простору [5, 121]; 4) ракурсі емотивної ситуації, що базується на концептуальному фреймі «Втрата», який структурує план змісту елегії [6].

Журлива тональність елегії часто відзначається вкрапленнями медитативного й меланхолійного настрою [4, с. 231] ліричного суб'єкта. Подекуди трагедійний зміст елегії корелює із запропонованою Ю. Боревим трагедійною формулою «страждання – загибель – скорбота – *радість*» [7, с. 66], останній елемент якої вказує на емотивний поворот у творі. Тож емотивність елегії може втілювати змішаний настрій ліричного суб'єкта (завдяки перетину площин індивідуального й вічного).

З огляду на зазначене вище елегійні тексти виконують *катарсичну функцію* як у первісному розумінні цього терміна – катарсис як струс почуттів автора або реципієнта [8, с. 87], так і в традиційному – катарсис як душевна розрядка, очищення духу за допомогою «страху й співпереживання» [8, с. 87; 9, с. 342] ліричному суб'єктові.

Тональність елегії конструється емотивами поетичного тексту. Слідом за В. Шаховським під емотивом розуміємо мовну одиницю, у семантичній структурі якої наявне у вигляді семантичної ознаки, семи, семного конкретизатора значення, завдяки якому ця одиниця адекватно вживається всіма носіями мови для вираження емоційного ставлення / стану мовця [1, с. 24].

У межах елегії емотиви наявні в двох різновидах: конотативах і подекуди афективах. У конотативах емотивна доля значення є конотацією, що супроводжує логіко-предметний компонент значення [1, с. 25]. Прикладом конотативу може слугувати художній вислів: “Blue sky cradles white amber ocean”. В афективах значення слова є єдиним способом позначення відображеної емоції без її називання [1, с. 25]. Проілюструвати афектив можна рядком із поетичного тексту: “And I cry, *Heart!*”

Часто конотативи формують у віршах «ланцюгові» утворення, які в ході роботи називатимемо *ланцюговими конотативами*. Під ними розуміємо вербальні структури поетичного тексту, які завдяки контекстуальній сполучуваності лексичних одиниць фіксують породження нових переживань (емоційних переходів) ліричного суб'єкта.

Як і більшість поетичних текстів, елегія вміщує декілька контрастних образних просторів. Під *образним простором*

розумімо протяжність поетичного тексту, на якій злагоджено взаємодіє низка поетичних образів, створюючи певну емотивну домінанту. Проілюструємо образний простір за допомогою віршованого тексту, написаного Е. Дікінсон [10]: *“The Bustle in a House / The Morning after Death / Is solemnest of industries / Enacted upon Earth – // The Sweeping up the Heart / And putting Love away / We shall not want to use again / Until Eternity”*.

В аналізованому тексті образний простір упродовж вірша згортається. Про це свідчить переведення фокусу уваги ліричного героя від родинного об'єкта (*будинку*) до особистого (*серце*), у яких відбуваються модифікації – очищення. Цей процес маркує метафора *“the Sweeping up the Heart”* (вона і є ланцюговим емотивом, що поєднує два образні простори: *house* та *heart*). Образність вірша об'єктивує те, що теплі почуття, які «живуть» у звичних деталях оселі й у такий спосіб еднають ліричного героя з людиною, яка пішла з життя, наразі є непотрібними, вони йдуть у вічність. Власне це поняття непотрібності теплих почуттів і створює у вірші «віртуальний» (термін В. Шаховського [1, с. 25]) емотив суму. Отже, тональність вірша складає сум, імплікований у художніх засобах, який у контексті цілого вірша поміщується в оболонку урочистого почуття (*solemnest*).

В елегії можна виділити один або декілька образних просторів, яким властиво згортатися, залишаючи ліричного героя поза своїми межами. Згортання поетичного простору досягається організацією стилістичних засобів, які рухаються від глобального образу до його зменшення, розчинення й зникнення. Сам процес згортання образного простору створює внутрішній «опір» почуттів ліричного суб'єкта.

Образний простір вірша може мати риси: 1) реального простору (*“The Bustle in a House / The Morning after Death”*) або 2) метафоричного простору (*“The Sweeping up the Heart / And putting Love away; I know / no other continent of Africa more dark than this / dark continent of my breast”*).

У сучасних елегійних текстах образний простір може згортатися у спосіб: а) розчинення; б) стиснення; в) віддалення (від ліричного суб'єкта або персонажів поетичного тексту).

Розглянемо згадані вище випадки детальніше.

1. Згортання образного простору технікою розсіювання.

У поетичному тексті «Arctic Elegy» [11], написаному Делойт Тейлор, який можна віднести до еко-елегії (жанру, що змальовує втрату людством навколишнього середовища шляхом його руйнації), конотативи націлені на конструювання емоції жалю шляхом художньої побудови образного простору, який унаочнено проходить руйнування: *“Domed, deep organic blue sky / cradles / white amber ocean / with shadow creatures drifting / slowly northward / and cool breezes / lifting heavy hair / returning it softly. // The horizon teaches / the lost depth / of this beauty / the true expanse / of this organism / with the virus / that is my worship”*. Дзеркало води океану відбиває бездонне небо Арктики, створюючи парадоксальну ілюзію неба – колиски океану білого бурштину (*“Domed, deep organic blue sky / cradles / white amber ocean”*). Образ білого бурштину в контексті цього вірша метафорично змальовує льодові масиви (ICE IS WHITE AMBER). Образ колиски у вірші (на який вказує дієслово *cradles*) активізує ознаку цінності об'єкта, який у неї поміщений (тобто льодовиків). На цьому фоні виділяється образ тіней – створінь, які прямують на північ (*“shadow creatures drifting / slowly northward”*). Створіння представлені в цьому фрагменті як неідентифіковані. Фокус образів є розмитим. Материковий простір Арктики зменшується, згортається.

Друга строфа аналізованого вірша – менш драматична, оскільки описувана дія є завершеною, про що свідчить дієприкметник минулого часу (*“the lost depth / of this beauty”*). Очуднений образ утраченої глибини відбитих у дзеркалі води льодовиків і є предметом суму ліричного героя за зруйнованим природним чудом. Метафора *virus*, що приховує образ людини, актуалізує драматичне значення руйнівної діяльності людини.

Фокус образних деталей аналізованого вірша, як зазначалося раніше, є розмитим, оскільки реальний простір тане, розмивається й у той же час зменшується на очах у ліричного героя: *“The horizon teaches / the lost depth of its beauty”*. Сам образ дзеркала втілює ідею екосистеми, яка тотально руйнується. Тож в аналізованому вірші можна простежити образний рух від грандіозного континенту до мікроорганізму – вірусу. Вірус є метафоричним образом, що представлений у вірші технікою наближення (*zoom-in technique*) на фоні розмитого зникаючого середовища. Таким чином, автор показує винуватця «хвороби», що руйнує складну систему екосередовища.

Аналізований вірш базується на транзитивній моделі емотивності, яка фіксує через конотативні зв'язки такі переходи емоцій: *жаль – скорбота – докір*.

2. Згортання образного простору технікою наближення.

Іншим випадком згортання образного простору в елегії є його осмислення в якості метафоричної платформи почуттів ліричного суб'єкта. Використання техніки наближення до об'єкта образного простору скеровується метою детального представлення прихованих дифузних внутрішніх почуттів ліричного героя. Ця техніка дозволяє автору як творцю осмислити й передати реципієнтові всі відтінки своїх переживань. Розглянемо такий спосіб згортання простору на основі елегійного вірша «An African Elegy» [12], написаного американським поетом Робертом Данкеном.

Образність аналізованого вірша наразі детально досліджена зарубіжними філологами [13]. У межах поетичного тексту африканський континент метафорично представляє внутрішній світ ліричного героя (*“I know no other continent of Africa more dark than this / dark continent of my breast”*), який належить до нетрадиційної гендерної групи. Тож чорний континент метафорично вказує на невідомість цього факту широкому колу осіб: *“In the grooves of Africa from their natural wonder / the wildebeest, zebra, the okapi, the elephant, / have entered the marvelous. No greater marvelous / know I than the mind's / natural jungle”*.

У подальшому поетичний простір вірша поступово звужується шляхом переведення фокусу уваги ліричного героя з континенту на його мешканців: *“I am waiting this winter / for the negro armies in the eucalyptus, for the cities laid open and the in the love-light, for hounds / women and birds to go back to their forests and leave us / our solitude”*.

Подальше звуження образного простору зводиться до африканських сакральних традицій, які включали магичні криваві ритуали: 1) *“Negroes, negroes, all those princes, holding cups of rhinoceros bone, make magic with my blood”*; 2) *“And I cry, Hear! / Hear in the coild and secretive ear/ the drums that I hear beat. The Negroes, all those princes / holding cups of bone and horn, are there in halls of blood that I call forests”*.

Хоча аналізований вірш належить до жанру елегії, його емотивність, що формується шляхом згортання образного простору, варіює від суму до ламентативного настрою, а далі – до саморуйнівного екстазу ліричного героя. Такі варіювання емотивності створюються як конотативами, так і вкрапленнями афективів.

3. Згортання образного простору технікою віддалення. Образний простір елегії може згортатися за рахунок віддалення від нього ліричного героя. Це можна простежити на основі вірша новозеландського автора С.К. Stead «Waving Goodbye» [14]. Аналізований вірш складається з трьох строф, які передають сумний настрій одного з персонажів поезії, спричинений утратою близької людини.

Образні простори цього вірша представлені переплетінням вимірів реального й уявного світів ліричного героя. Таке осмислення світу забезпечується низкою метафор: LIFE IS THE SEA, A PERIOD OF LIFE IS A SEASON OF THE YEAR, HAPPINESS IS SUMMER, VERANDA IS A SHIP. Низка перелічених образів формує глобальний у межах вірша образ: LIFE IS SEA VOYAGE. Про це свідчать такі вербальні одиниці: “*some shadowy tug or fishing boat chugs by / discreetly. Summer is always ending*”.

Художнє порівняння, ужите наприкінці вірша, є зсувом у просторово-темпоральному вимірі поезії: простір теперішнього часу стає фантомом минулого. Так простір, сповнений спогадів, віддаляється від персонажів поетичного тексту, а сам образний простір, віддаляючись, згортається: “*Five good friends / on one veranda now, we’re looking across / to the brilliant city as if that were our past / and we at the rail, sailing out, waving goodbye*”.

Висновки. Елегія – це жанр поезії, який фіксує співвідношення зовнішнього й внутрішнього світів ліричного героя в часовому вимірі переживання ним втрати. Тенденційне згортання образного простору елегії корелює зі зміною емотивності вірша. Згортання образного простору забезпечується техніками розсіювання, наближення чи віддалення деталей образного простору, що специфікує палітру переживань ліричного суб’єкта.

Література:

1. Шаховский В. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В. Шаховский. – М. : Изд. ЛКИ, 2008. – 208 с.
2. Эко У. Шесть прогулок в литературных лесах / У. Эко ; [пер. с англ. А. Глебовской]. – СПб.: Симпозиум, 2003. – 285 с.
3. Редька І. Емотивний поворот у віршованому тексті: лінгвопоетична перспектива (на матеріалі лірики Майї Анжелу) / І. Редька // Наукові записки. Серія: Філологічні науки. – Кіровоград : Видавець Лисенко В.Ф., 2016. – Вип. 145. – С. 474–479.
4. Літературознавчий словник-довідник / Р. Гром’як, Ю. Ковалів, В. Теремко. – К. : Академія, 1997. – 752 с.
5. Магомедова Д. Филологический анализ лирического стихотворения : [учеб. пособие для студ. филол. фак. высш. учеб. заведений]. – Д. Магомедова. – М. : Академия, 2004. – 192 с.

6. Соловьева М. Языковая репрезентация основных антропоцентриков в тексте англоязычной элегии XVI – XVII вв. / М. Соловьева [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://scjournal.ru/articles/issn_1997-2911_2015_2-2_49.pdf.
7. Боров Ю. Эстетика / Ю. Боров. – М. : Политиздат, 1988. – 496 с.
8. Татаркевич В. История шести понятий: Мистецтво. Прекрасне. Форма. Творчість. Відтворництво. Естетичні переживання / В. Татаркевич. – К. : Юніверс, 2001. – 368 с.
9. Сучасний словник іншомовних слів / О. Скопненко, Т. Цимбалюк. – К.: «Довіра», 2006. – 789 с.
10. Dickinson E. The bustle in a house / E. Dickinson [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.poemhunter.com/poem/the-bustle-in-a-house>.
11. Taylor D. Arctic Elegy / D. Taylor [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.poemhunter.com/poem/arctic-elegy>.
12. Duncan R. An African Elegy / R. Duncan [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.poemhunter.com/poem/an-african-elegy>.
13. An African Elegy : Poetry for Students // Encyclopedia.com [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.encyclopedia.com/arts/educational-magazines/african-elegy>.
14. Stead C.K. Waving Goodbye / C. K. Stead [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.poetlaureate.org.nz>.

Редька І. А. Трансформації образного пространства в емотивному моделюванні елегії (на матеріалі сучасних англоязычних текстів)

Анотація. Стаття присвячена розгляду особливостей формування емотивності в текстах англоязычних елегій. Визначено, що емотивність елегії формується завдяки творчеським модифікаціям її образного пространства автором. Виявлено, що образному пространству елегії свойственно створачивание. Это достигается путем использования автором техник рассеивания, приближения или отдаления художественных деталей в процессе модификаций образного пространства в стихе.

Ключевые слова: елегія, емотивність, образное пространство текста.

Redka I. Poetic Space Transformations in Emotive Modeling of Elegy: A study of modern English poetic texts

Summary. The study has been focused on emotive peculiarities of English elegiac poems. It has been found out that the emotive character of elegy is being formed due to creative modifications of its poetic space by the author. It has been also revealed that the poetic space of elegy is prone to “shrinking” by cause of the author’s use of such techniques as diffusion, zoom-in and zoom-out in poetic detail representation.

Key words: elegy, emotive character, poetic space.